

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

Živilė Žemaitaitytė

AR SUVERENI SKOLA IŠLIEKA NEMOKUMO ATVEJU?

Magistrinis darbas

Teisės vientisųjų studijų programa, valstybinis kodas 6011KX003

Vadovas (-ė) Dr. Paulius Čerka

(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

(Parašas)

(data)

Apginta _____

(Fakulteto dekanas)

(Parašas)

(Data)

Kaunas, 2018

TURINYS

IVADAS	6
1.SUVERENIOS SKOLOS SAMPRATA	8
1.1 Suvereni skola.....	8
1.2 Valstybės imunitetas.....	10
2.NEMOKUMO SAMPRATA IR JOS NUSTATYMAS.....	13
2.1 Valstybės nemokumas ir įmonės nemokumo nustatymas	13
2.1 Valstybės skolos pertvarkymas.....	17
3. VALSTYBĖS SKOLOS KVALIFIKAVIMO YPATUMAI	20
4. VALSTYBĖS SANTYKIAI SU KREDITORIAIS	24
4.1 Reputacijos teorija	24
4.2 Pari passu sąlyga.....	26
4.3 Suverenos skolos atsisakymo pagrindai	27
5. SKOLOS TĘSTINUMAS TERITORINIŲ POKYČIŲ IR REŽIMO PASIKEITIMO ATŽVILGIU	29
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	31
LITERATŪROS ŠALTINIAI	33

SANTRAUKA

Darbo tikslas yra atsakyti į klausimą, ar išlieka valstybės skola, valstybei paskelbus nemokumą. Norint atsakyti į klausimą, naudojamosi lyginamuoju, istoriniu ir sisteminės analizės metodais. Aiškinamos tokios sąvokos kaip valstybės skolos sąvoka, kuri apibrėžiama kaip negalėjimas vykdyti įsipareigojimų ir atsiskaitymų obligacijų savininkams. Tada šalis tampa nemokia. Valstybės nemokumas dažniausiai siejamas su tarptautiniais įsipareigojimais užsienio valiuta, o skolinasi valstybė, naudodama obligacijas. Pabrėžtina, kad būtent tada, kai valstybė tampa nemokia ir nebegali išmokėti nominalios vertybinių popierių vertės obligacijų savininkams, įvyksta pertvarkymo procesas. Tvarkydama tarptautinius santykius ir išleisdama obligacijas užsienio rinkoje, valstybė susiduria su kreditoriniais santykiais, kurie irgi aptariami šiame darbe. Čia minima ir suverenios valstybės imuniteto, atsiradusio dar monarchų laikais, sąvoka, kai karaliui ieškinys negalėdavo būti pateiktas, neturint jo sutikimo. Tarptautiniame kontekste valstybės imunitetas reiškia ir tai, kad valstybei ieškinys negali būti pareikštas, neturint jos sutikimo. Tačiau šiuolaikiniame pasaulyje, kai valstybė išleidžia obligacijas užsienio rinkoje, dažniausiai ji jau atsisako suverenaus imuniteto. Vis dėlto pabrėžtina, kad egzistuoja daugybė teisinių barjerų ir kliūčių patraukti kitą valstybę į užsienio teismus.

Magistro baigiamasis darbas yra sudarytas iš penkių dalių. Pirmiausia yra pristatoma valstybės skolos samprata, įtraukiant valstybės imuniteto požymį.

Antrojoje dalyje kalbama apie nemokumo nustatymą, atskiriant valstybės nemokumą nuo įmonės. Pabrėžtina, kad priešingai įmonės procedūras reglamentuojantiems aktams, nėra bendrų tarptautinių taisyklių, galinčių apibrėžti valstybės nemokumą. Pateikiami skolos pertvarkymo atvejai ir pavyzdžiai pagrįsti tarptautiniais įvykiais.

Trečiojoje dalyje pristatomi valstybės skolos kvalifikavimo ypatumai.

Ketvirtojoje dalyje pristatomi valstybės santykiai su kreditoriais, naudojantis Argentinos valstybės skolos pertvarkymo byla, ir nagrinėjamos kitos svarbios problemos.

Paskutinėje dalyje aiškinama, kaip skolos tęstinumas susijęs su teritorinių pokyčių ir režimo pasikeitimo atvejais .

SUMMARY

The recent economic recession covering many countries continues to spread across the world. Its biggest impact was manifested in Greece and Argentina – the cases that will be analysed in more detail in this article.

This article examines the issue of sovereign debt in case when the State insolvency is declared. To answer the legal question, whether sovereign debt remains in case of the State insolvency, the descriptive, comparative-historical and systematic methods were used. The article also covers the current juridical regulations in force, such as world conventions, decisions of international courts, and the main principle regarding relationship between insolvency of the sovereign State and its credits.

The first part of the article is used to define a concept of sovereign debt on the international level, including the State immunity's concept. Before the World War II, the sovereign immunity principle was applied by the nation that used to protect debtors from creditors. Therefore, accordingly it has been relatively easy to sue sovereigns that issue debt under foreign law in foreign court, especially for commercial activities, since the mid-20th century. The Sovereign Immunities Act known as the restrictive theory of sovereign immunity adopted by the USA in 1976 also contributed to the case.

The definition of insolvency case distinguishing between the State insolvency and corporation bankruptcy case is presented in the second part. The focus is on characteristics of insolvency procedure. Unfortunately, the sovereign debt restructuring process needs consent of the creditors–, so the great majority of creditors are, in effect, forced into a negotiated resolution. Thus the restructuring process is part of insolvency case. Unlike an ordinary domestic bankruptcy of a corporation, no bankruptcy law could be applied for the State bankruptcy. If a sovereign state is unable to pay its bonds as they mature, either it must be bailed out by borrowings from other sources or else it has to reschedule the debt. Restructuring refers to voluntary negotiations between the sovereign borrower and its creditors resulting in an exchange of outstanding sovereign debt instruments, such as loans or bonds, for new debt instruments or cash through a legal process. The usual procedure has been for the debtor state to agree a rescheduling plan with the Bondholders Council and to make a press announcement setting out the terms of its offer, usually through an investment banking house. In this paper, the author tried to solve the problem related to future of the debt in case of the State insolvency. The Greece sovereign restructuring process was used to support the argumentation.

It should be emphasized, that unlike corporate or personal debtors, sovereigns State does not have access to a formal bankruptcy process . Under this state immunity there is no enforcement mechanism for creditors to seize assets from insolvent State.

The legal characteristics of sovereign debt are provided in the third part. The external debt is the most important for sovereign State because it is more risky than domestic.

The fourth part is used to examine the sovereign State's relationship with its creditors. It is concluded that it is important for the sovereign State to have good reputation with regard to the international creditors in the future, in order for the State to get confidence; therefore each sovereign State should give more significance to its external debts than domestic debts. Moreover, interpretation of the so-called *pari passu clause* is often encountered among the sovereign bonds.

The fifth part examines the State obligation and debt's continuity when regime and other conditions change.

IVADAS

Darbo aktualumas ir problematiškumas. Suverenios šalys visais laikais skolinosi pinigus iš skolintojų ir ne visada skolas grąžindavo.¹ 1997-2013 metais nustatyti net 24 valstybių nemokumo atvejai, kai valstybės nebepajėgė atsiskaityti ir teko vykdyti skolos pertvarkymo procesus tarptautinėje arenoje. Gerai žinomi 1998 m. Rusijos, 2001 m. Argentinos ir 2013 m. Graikijos nemokumo atvejai. Valstybės skolos buvo milžiniškos - Graikijos skola siekė 300 milijardų svarų, o 2001 m. Argentinos įsipareigojimų užsienio kreditoriams nevykdymo suma viršijo 80 milijardų svarų. Pastebėtina, kad šiuolaikiniame pasaulyje valstybės skolinimasis dažniausiai pasireiškia obligacijų forma. Jas valstybės išduoda užsienio rinkoje. Jeigu privatus skolininkai negrąžina savo skolų, kreditoriai turi aiškiai apibrėžtą teisę pateikti ieškinį dėl skolininko turto arešto. Valstybės skolos atveju teisiniai reikalavimai kreditoriams yra apriboti valstybės imuniteto. Tačiau, kad nebūtų naudojimąsi tuo, atsiranda ribojančios teorijos, kurios leidžia privačioms bylos šalims iškelti ieškinį dėl skolos teismuose, esant komerciniams sandoriams. Tuo tarpu skirtingai nei įmonės, nemokumą paskelbusi valstybė negali būti likviduota ir jos skola nėra užtikrinta įkeistu turtu, kad kreditoriai galėtų apsaugoti savo paskolas. Kreditoriai negali pasinaudoti paprastu teisiniu mechanizmu, kad areštuotų valstybės turtą po valstybės nemokumo paskelbimo ar priverstų vykdyti teismo sprendimą. Nesant specialių reglamentuotų taisyklių, kurios reguliuotų pačią valstybės nemokumo sistemą, bei tokioje situacijoje atsidūrusios valstybės teisių ir pareigų apibrėžimų, iškyla daug teisinių problemų: kaip reikia elgtis, kad įsiskolinusi valstybė būtų priversta grąžinti skolas, kokius sprendimus reiktų priimti. Vienas iš problemiškesnių klausimų yra, kas atsitinka su skola, paskelbus valstybės nemokumą. Šios temos aktualumą lemia praktinės situacijos pasaulyje, kurios atskleidžia, kaip taikomi atitinkami principai ir sprendžiamos situacijos.

Temos naujumas. Lietuvoje ši tema nėra plačiai nagrinėta. Nemokumo sąvoka išnagrinėta siauriai, todėl valstybės nemokumo sąvokos apibrėžimo nėra ir Lietuvos įstatymuose. Tačiau pastebėtina, kad literatūros ir teismų praktikos pavyzdžių gausu užsienio šaltiniuose. Tuo tarpu Lietuvoje valstybės skolos klausimas nagrinėjamas labiau finansiniu ir ekonominiu aspektais, netaikant teisinių įžvalgų.

¹Cf. Special Sovereign Debt issue, I1 IFLR No. 8 (August Since the first multilateral debt rescheduling in 1956 1992),²

Darbe pateikiamos įvairios problemos, susijusios su paskelbtu valstybės nemokumu: kaip nustatyti nemokumą, kaip jį atskirti, galbūt yra kokia nors formulė, ar kreditoriai gali priversti valstybę vykdyti jos įsipareigojimus kreditoriams?

Tyrimo objektas –nemokios valstybės skolos galiojimas.

Darbo tikslas- išanalizuoti kreditorių ir valstybės skolininkės interesų balansą ir nustatyti principus, kurie taikomi valstybei tapus nemokiai.

Darbo uždaviniai:

1. Remiantis teisine literatūra ir tarptautinių teismo sprendimais, išanalizuoti, kokios yra pagrindinės problemos, susijusios su valstybės skolinimosi etapu ir jos nemokumo paskelbimu
2. Išanalizuoti nemokumo nustatymą valstybės ir įmonės kontekste ir nemokumo sąvoką pagal vyraujančią praktiką
3. Išanalizuoti, kokie galimi sprendimai, valstybei paskelbus nemokumą, kai jinebegali vykdyti įsipareigojimų kreditoriams, ir kas atsitinka su skola.

Hipotezė - remiantis nacionaliniais ir tarptautiniais literatūros šaltiniais, atskleidus valstybės nemokumo sąvokas, atsakyti į klausimą, ar išlieka skola, valstybei paskelbus nemokumą

Norint efektyviai ir kruopščiai ištirti aktualią problemą, buvo naudojami įvairūs tyrimo metodai: lyginamasis, lyginamais-istorinis, sisteminės analizės.

1.SUVERENIOS SKOLOS SAMPRATA

1.1 Suvereni skola

Suverenumo sąvoka kilusi iš Prancūzijos. Šalys kaip teisės subjektai sudaro įvairias sutartis, valdo savo žinioje esantį turtą, formuoja valstybės biudžetą. Suvereniteto sąvoką į doktrinos kasdienę vartoseną šešioliktame amžiuje įvedė Ž. Bodenas (Jean Bodin). XVII a. sąvokos turinį plėtojo T. Hobsas (Thomas Hobbes) Bodeno samprata išreiškė nevaržomą monarcho teisę valdyti, t. y. monarchas buvo suvokiamas kaip subjektas, turintis Dievo suteiktą teisę valdyti. Vėliau apibrėžimo turinys keitėsi, suverenių galių turėtojo teisė buvo priskiriama jau ne monarchui, o tautai arba jos teisėtoms institucijoms.²

Suvereniteto sąvoka mokslinėje literatūroje apibrėžiama įvairiai. Suvereni valstybė tai politinis darinys geografinėje šalies teritorijoje, kuri pripažįsta kitos suverenios tautos.

Suverenitetas -valstybinės valdžios viršenybė šalies viduje ir valstybės nepriklausomybė užsienio reikaluose. Taigi valstybės suverenitetas būna:

Vidaus - tai valstybės įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžių neribotumas visoje šalies teritorijoje (politinės, ekonominės, socialinės ir kultūrinės sistemos pasirinkimas),

Išorinis - šalies savarankiškumas ir nepriklausomumas užsienio politikoje, neleistinumas kištis į vidaus valstybės reikalus iš išorės, išskyrus ribotus tarptautinės teisės numatytus atvejus. Valstybė pati savo laisva valia įsipareigoja laikytis tam tikrų tarptautinio bendravimo taisyklių, įgyvendina savo suverenitetą santykiuose su kitomis šalimis, nepažeisdama jų suvereniteto.

Iki XIX a. suverenios skolos atsiradavo per obligacijas, kurios būdavo išduodamos Londone ir kituose Europos miestų centruose. Vėliau obligacijos būdavo sudaromos per patikėtinius, o obligacijų savininkus atstovaudavo obligacijų savininkų tarnyba. XX a. Suverenios skola atsiradavo, komerciniams bankams išleidus obligacijas – toks modelis gimė Jungtinėse Amerikos Valstijose. Nuo 1995 m. suvereni skola susidaro ne per banko paskolas, o per valstybės vardu išleistas obligacijas.

Analizuojant užsienio literatūros šaltinius, rasta daugiau apibrėžimų. Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisija (*International Law Commission of United Nations*) pateikia apibrėžimą, kad suvereni skola – tai bet koks įsipareigojimas (prievolė), kylantis iš tarptautinių įsipareigojimų kitoms šalims, tarptautinėms organizacijoms ar santykių su bet kuriais kitais tarptautiniais teisės subjektais, taip pat iš kitų finansinių apmokestintų įsipareigojimų valstybei.³

Kitame šaltinyje nurodoma, kad suvereni skola dažniausiai atsiranda pagal užsienio teisę ir užsienio valiutą, o įsipareigojimas gauti paskolą atsiranda iš santykių su kitomis užsienio šalimis bei tarptautinėmis organizacijomis, pvz., su tarptautiniu valiutos fondu, tarptautinėmis finansinėmis institucijomis .

Todėl galima teigti, kad suvereni skola - tai skolinis įsipareigojimas, atsiradęs dėl valstybės funkcijų finansavimo ir pasižymintis tokiais išskirtiniais bruožais kaip valstybės imunitetas, apribojimai dėl turto areštavimo ir kt. Ji skiriasi nuo bendro prievolinio įsipareigojimo, nes yra kilusi iš esminių valstybės suverenių funkcijų vykdymo. Vadinasi suvereni skola yra siejama su tam tikrais tikslais, dėl kurių valstybė skolinasi, kad įgyvendintų savo funkcijas, t.y., obligacijų savininkai, bankai, tarptautinės organizacijos skolina pinigus dėl tam tikrų tikslų, įskaitant ekonominę plėtrą, kariuomenės funkcijų vykdymą, valstybės vidaus vartotojus.

³Report of the International Law Commission to the General Assembly on the work of its thirty-first session, Yearbook of International law Commission 1979 Volume2, Part II; United Nations. (1980, New York) Art. 16, p. 40.

1.2 Valstybės imunitetas

Vienas iš svarbesnių valstybės skolos bruožų yra valstybės imunitetas. Jis pasireiškia tuo, kad sunku suverenią valstybę priversti vykdyti įsipareigojimus ir pateikti prieš ją ieškinį užsienio teismuose, neturint tokios valstybės sutikimo dėl skolos ir įsipareigojimų nevykdymo.⁴ Todėl nenuostabu, kad kyla nesutarimų ir ginčų dėl apribojimų, taikomų, iškeliant suvereniai šaliai bylą teismuose. Valstybės imunitetas atsirado iš tarptautinėje teisėje numatomo suverenių tautų lygybės principo. Valstybės neturėjo galimybės iškelti ieškinį, nes jos turėjo visišką imunitetą nacionaliniuose teismuose užsienio kreditorių atžvilgiu. Liberalizuojavus valstybės imuniteto doktriną, norint pradėti bylinėjimąsi su suverenėmis užsienio valstybėmis, svarbu atskirti privačius ir suverenius (nepriklausomus) skolininkus. Viena iš priežasčių, kodėl įmonės-skolininkai grąžina savo skolas, yra ta, kad priešingu atveju jiems galėtų būti iškelta byla ir jų turtas galėtų būti panaudotas skoloms padengti.⁵ Šiuo atveju kreditoriams suteikiama aiškiai apibrėžta teisė pateikti ieškinį dėl skolos išieškojimo, areštuojant turtą. Analizuojant valstybės nemokumo atvejį ir jos atsiskaitymą su kreditoriais, valstybės turtas negali būti areštuotas dėl įsipareigojimų nevykdymo; be to, dėl tokių unikalių valstybės savybių kaip valstybės imunitetas atsiranda tam tikri apribojimai.

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui ir Šaltajam karui, JAV norėjo priimti griežtesnius įstatymus, kad valstybės imunitetas nebūtų suteikiamas Tarybų Sąjungai, kurios valdomos įmonės užsiėmė verslu JAV. Todėl buvo sugriežtintas valstybės imunitetas ir numatyta, kad suverenios valstybės negali naudotis imunitetu, kai joms pareiškiamas su komercine veikla susijęs ieškinys. Todėl 1976 m. JAV priėmė Užsienio valstybių imuniteto įstatymą (*Foreign Sovereign Immunities Act*), o 1978 m. JK priėmė panašų teisės aktą - Valstybės imuniteto įstatymą. Analogiškai 1982 m. pasielgė Kanada ir daugelis kitų valstybių.⁶

Taigi nors valstybės imunitetas, užtikrinantis, kad suvereniai šaliai negali būti iškelta byla teisme be jos sutikimo, egzistuoja, vis dėlto nuo XX a. vidurio kreditoriams atsirado galimybė pateikti ieškinį teismui tam tikrose komercinių santykių bylose, įtraukiant ir valstybės pinigų skolinimąsi.⁷ Sprendžiant, ar sandoris arba veikla yra komerciniai, būtina nustatyti jų pobūdį ir tikslą. Ši teorija apibrėžiama Europos konvencijoje dėl valstybės imuniteto ir Jungtinių Tautų

⁴ Rogo, Kenneth and Jeromin Zettelmeyer. 2002. Bankruptcy procedures for sovereigns: A history of ideas, 1976-2001, IMF Sta_ Papers, 49(3), 470-507.

⁵ Jeremy Bulow & Kenneth Rogoff, Sovereign Debt: Is to Forgive to Forget?, 79 AM. ECON. REV. 43, 49 (1989)

⁶ Lee C. Buchheit, Sovereign Immunity, 7 BUS.L.REV. 63, 64 (1986); Lee C. Buchheit, The Sovereign Client, 48 J.INT'L AFF. 527, 529 (1995). 1979 m. Tokį įstatymą priėmė Singapūras, 1981 m. – Pakistanas ir PAR.

⁷ Pablo M. Ros, The Elliott Acropolis?: An Analysis of Individual Creditor Sovereign Debt Enforcement Mechanisms 22 (May 2011) (unpublished J.D.thesis, Harvard Law School), available at

<http://www.law.harvard.edu/programs/about/pifs/1m/selectpapers-from-the-seminar-in-international-finance/llm-papers-2010-2011/ros.pdf>.

konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto nuo jurisdikcijos. Kalbant apie šalies turtą ir jo panaudojimą skolai grąžinti, reikia paminėti, kad didžioji dalis turto laikoma už šalies teritorijos ribų, o toks turtas kaip kariuomenė, diplomatinis turtas, centrinio banko turtas negali būti panaudotas komerciniams sandoriams. Byloje *Konektikuto komercinis bankas prieš Kongo Respubliką*⁸ buvo siekiama nustatyti sąvokos „naudoti komerciniams tikslams“ reikšmę. Čia teismas padarė išvadą, kad: „svarbu ne tai, kaip (užsienio valstybė) apsirūpina pinigais, bet kaip juos išleidžia“. Teismas sutelkė dėmesį ties žodžiu „naudojimas“. Kitoje byloje *EM Ltd prieš Argentinos Respubliką*⁹, kreditoriai siekė užblokuoti Argentinos centrinio banko mokėjimą Tarptautiniam valiutos fondui (TVF) ir prijungti centrinio banko lėšas prie Federalinių išteklių banko. Niujorko Apeliacinis teismas atmetė tokį reikalavimą, nes Argentinos fonduose esančioms lėšoms netaikomos palūkanos, o centrinis bankas laikomas atskiru vienetu.

Teismas taip pat nusprendė, kad pinigai buvo naudojami skolai Tarptautiniam valiutos fondui grąžinti, o atsižvelgiant į santykius tarp Argentinos Respublikos ir Tarptautinio valiutos fondo, tai neapima sąvokos „naudojimosi komerciniams tikslams“. Pabrėžtina, valstybės skolinimasis iš Tarptautinio valiutos fondo neįtraukiamas į komercinę veiklą, todėl pagal savo pobūdį negali būti priskiriamas ir prie sąvokos „komerciniams tikslams“. Tarptautinis valiutos fondas yra tarptautinė organizacija, todėl jo santykiams su besiskolinančia valstybe vidaus teisė negali būti taikoma. Taip pat šioje byloje NML siekė konfiskuoti turtą, kurio pakaktų visiškai atsiskaitymui užtikrinti. Prancūzijos kompanija, valdanti Ganai priklausančius prezidento lėktuvą ir karinį laivą, keisdama obligacijomis 2005 m., bandė prisiteisti mokesčius ir pajamas. Įtraukti karo laivą buvo siekiama todėl, kad jo vertė siekė 20 milijonų svarų, o skola - 1 milijardą. Taip norėta gauti valstybės mokėjimą, savanoriškai sutrikdant tarptautinę veiklą. Tačiau būtent šie turtai, kuriuos NML norėjo panaudoti, apsikeisdama obligacijoms pertvarkymo proceso metu ir negalėjo būti panaudoti dėl savo pobūdžio ir turimo imuniteto.¹⁰ Pastebėtina, kad kalbant apie valstybės turto panaudojimą skolos grąžinimui, valstybė gali laikyti savo turtą Šveicarijos banke pagal sutartį, todėl atsiskaitymo metu toks turtas bus apsaugotas.¹¹ Pavyzdžiui, Argentina buvo įpareigota sumokėti 740 milijonų svarų dėl įsipareigojimų nevykdymo, tačiau ji nelaikė savo lėšų Amerikoje komercinių sandorių tikslu. Visos jos buvo saugomos Šveicarijos banke, todėl Argentinos turtas turėjo imunitetą.

Apibendrinant, galima teigti, kad bylinėjimosi procesas prieš valstybes komerciniuose sandoriuose galimas, tačiau nors teismai ir priima sprendimą įpareigoti sumokėti skolą, tačiau nėra

⁸Connecticut Bank of Commerce v Republic of Congo, 309 F.3d 240 (2002) at 251p.

⁹<http://caselaw.findlaw.com/us-2nd-circuit/1147600.html> (peržiūrėta 2017-1-01, 15:00)

¹⁰The Economist, Argentina's Debt Default: The Noose Tightens, November 23, 2012

¹¹STURZENEGGER & ZETTELMEYER, supranote 6, at 57; Panizza et al., supranote 19, at 654.

jokio teisinio mechanizmo, kaip priversti suverenią šalį tą sprendimą vykdyti. Čia vyrauja balansas tarp valstybės geranoriško vykdymo ir reputacijos teorijos. Svarbu pažymėti, kad kariuomenė, diplomatinis turtas, centrinio banko turtas yra saugomi, komercinių sandorių subjektams taikant imunitetą.

2.NEMOKUMO SAMPRATA IR JOS NUSTATYMAS

2.1 Valstybės nemokumas ir įmonės nemokumo nustatymas

Valstybė kaip ūkio subjektas užima atsakingą padėtį skolos ir tarptautinio pasitikėjimo atžvilgiu ekonomikos srityje, kai prisiima įsipareigojimus ar sudaro tarptautines sutartis,. Paprastai mokumas suprantamas kaip potencialus gebėjimas esamomis priemonėmis sumokėti už tai, dėl ko yra įsipareigojama. Šie terminai buvo pradėti vartoti anglosaksų teisės teorijoje ir teismų praktikoje. Nagrinėjant nemokumo sąvoką, bankroto ir nemokumo sąvokos moksliniuose šaltiniuose sugretinamos ir supanašėja. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne žodis „bankrotas“ aiškinamas kaip „negalėjimas išsimokėti skolų, sužlugimas“. O nemokumas „Tai įmonės būseną, kai finansiniai įsipareigojimai lygūs turtui arba jį viršija“. Kiekviena valstybė narė, nusistatydama bankroto bylos iškėlimo pagrindus, pripažinimo nemokia sąlygas ir kt., privalo vadovautis universalumo principu. Šio principo laikymasis reiškia, kad kiekvienoje ES narėje neturėtų reikšmingai skirtis kriterijai, kurių pagrindu priimamas sprendimas dėl bankroto bylų iškėlimo ir įmonių nemokumo.¹² Taigi Europos Sąjungos teismų praktikoje pabrėžiama, kad nemokumo būklės sąvoką reikėtų apibrėžti atsižvelgiant į teisinio reguliavimo tendencijas valstybėse narėse¹³. Bendra tendencija, neanalizuojant konkrečių atvejų ir reglamentuotų teisės aktų, yra, kad norint iškelti bankroto bylą įmonei, paprastai užtenka jos nemokumo. Tiek nemokumo, tiek bankroto sąvokos siejamos su negalėjimu vykdyti įsipareigojimų (negrąžinamos skolos, įsipareigojimai viršija turimą turtą). Vis dėlto, realybėje šios sąvokos nėra tapačios. Lietuvos Respublikos įstatymo leidėjai šias sąvokas apibrėžia nevienareikšmiškai. Todėl svarbu, aiškinantis valstybės nemokumo būseną, remiantis teisės normomis, pradėti nuo bankroto sąvokos ir pereiti prie nemokumo sąvokos bendrąja prasme, įsigilinant į šių sąvokų reikšmes.

Bankroto apibrėžimą reglamentuoja Lietuvos Respublikos Įmonių bankroto įstatymas (ĮBĮ), kuriame bankrotas apibrėžiamas, kaip „nemokios įmonės būseną, kai įmonei teisme yra iškelta bankroto byla arba kreditoriai įmonėje vykdo bankroto procedūras ne teismo tvarka.“¹⁴ Taip pat įstatyme yra apibrėžimas sąvokos „nemokumas“.

Nemokumas, remiantis ĮBĮ 2 straipsnio 8 dalimi, apibrėžiamas kaip „įmonės būseną, kai ji neatsiskaito su kreditoriumi (kreditoriais) praėjus trims mėnesiams po termino, nustatyto

¹²Europos Parlamentas, Nemokumo bylos remiantis ES įmonių teisės nuostatomis 2011 m. lapkričio 15 d. Europos Parlamento rezoliucija su rekomendacijomis Komisijai dėl nemokumo bylų remiantis ES įmonių teisės nuostatomis

¹³ Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. spalio 22 d. direktyva 2008/94/EB dėl bankroto bylų. [2008] OL, L 283, 4 d.

¹⁴LR Įmonių bankroto įstatymas, žr. (2001, Nr. 31-1010), 2 str.

įstatymų, kitų teisės aktų, taip pat kreditoriaus ir įmonės sutartyse jos įsipareigojimams įvykdyti, arba praėjus tokiam pat terminui po kreditoriaus (kreditorių) reikalavimo įvykdyti įsipareigojimus, jeigu sutartyse terminas nebuvo nustatytas, ir pradelsti įmonės įsipareigojimai (skolos) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės“. Tačiau būtina pastebėti, kad nuo 2008 m. liepos 1 d. galiojančiame ĮBĮ šis terminas pakoreguotas skolininko drausminimo linkme ir nenumatytas imperatyvus trijų mėnesių įsipareigojimų pradelsimo terminas, būtinas, kaip sąlyga pareiškimui dėl bankroto bylos iškėlimo paduoti.

Kyla klausimas, kokios sąlygos lemia, nemokumo būsenos nustatymą? Visų pirma, norint įmonei iškelti bankroto bylą teisme, reiktų pradėti nuo jos pačios nemokumo būsenos nustatymo.

Pareiškimą teismui dėl bankroto bylos iškėlimo pateikti galima tuo atveju, jei yra nustatyti šie pagrindai : ¹⁵

1) įmonė laiku nemoka darbo užmokesčio ir su darbo santykiais susijusių išmokų; 2) įmonė laiku nemoka už gautas prekes, atliktus darbus (paslaugas), negrąžina kreditų ir nevykdo kitų sandoriais prisiimtų turtinių įsipareigojimų; 3) įmonė laiku nemoka įstatymų nustatytų mokesčių, kitų privalomųjų įmokų ir (arba) priteistų sumų; 4) įmonė viešai paskelbė arba kitaip pranešė kreditoriui (kreditoriams), kad negali arba neketina įvykdyti įsipareigojimų. Viešu paskelbimu taip pat laikomas šios informacijos paskelbimas Įmonių bankroto valdymo departamento prie Ūkio ministerijos (toliau – Departamentas) interneto svetainėje; 5) įmonė neturi turto ar pajamų, iš kurių galėjo būti išieškomos skolos, ir dėl šios priežasties antstolis grąžino kreditoriui vykdomuosius dokumentus.

Tačiau teismas gali atsisakyti priimti nutartį iškelti įmonei bankroto bylą, jei nustato, kad yra bent viena iš šių sąlygų, numatytų LR Įmonių bankroto įstatyme:

1. įmonė iki teismo nutarties iškelti bankroto bylą priėmimo patenkina kreditoriaus (kreditorių), kuris (kurie) kreipėsi į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, reikalavimus;
2. įmonei iškelta restruktūrizavimo byla;
3. pareiškimo iškelti bankroto bylą nagrinėjimo metu teismas daro

Pakankamai pagrįstą prielaidą, kad įmonė neturi turto ar jo ne pakanka teismo ir administravimo išlaidoms apmokėti, išskyrus ĮBĮ 10 str. 10 d. numatytus atvejus.

Pabrėžtina, kad praktikoje, nustatant nemokumo būseną, kiekvienas atvejis priklauso nuo tam tikrų faktinių aplinkybių visumos. Todėl teismų praktika čia nėra vienoda. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis teismas dėl įmonės nemokumo nustatymo yra pasisakęs, jog skolos VSDF

¹⁵LR Įmonių bankroto įstatymas, Žin. (2001, Nr. 31A1010), 4str

biudžetui didėjimas bei įmonės turto vertės mažėjimas nėra pakankamos aplinkybės, įrodančios akivaizdų įmonės nemokumą.¹⁶

Pagal Lietuvos teismų praktiką, nemokumas „turėtų būti įrodinėjamas ne vien įmonės finansinės atskaitomybės dokumentais, bet ir kitomis įrodinėjimo priemonėmis, pavyzdžiui, pirminiais apskaitos dokumentais, patvirtinančiais ūkines operacijas, įmonės sudarytomis sutartimis ir duomenimis apie jų vykdymą bei kt.“¹⁷ Kasacinis teismas kol kas nėra pasisakęs dėl klausimo, kaip nustatyti įmonės nemokumo atsiradimo momentą, kai įmonės apskaitos dokumentai nėra išlikę (nepakankamai išlikę) ir (arba) nėra perduoti bankroto administratoriui, o iš esamų dokumentų neišplaukia vienareikšmiška išvada, kada įmonė tapo nemoki.

Vienas iš IBĮ įtvirtintų kriterijų, kad „nemokumas gali būti nustatomas, tik vėluojant išmokėti darbuotojui atlyginimą“, negali būti pakankamas pagrindas iškelti bankroto bylą, nesant objektyvaus pagrindo konstatuoti įmonės nemokumą. Tokiu atveju teismas turėtų kartu įvertinti įmonės mokumo būklę, vėlavimo atsiskaityti su darbuotoju (darbuotojais) priežastis ir terminą, įmonės skolos darbuotojui (darbuotojams) dydį, įmonės tolimesnės finansinės būklės kitimo perspektyvą.¹⁸

Teismas yra pabrėžęs momentą dėl nemokumo nustatymo: „dėl nemokumo nustatymo, norint pagrįsti bendrovės nemokumą, reikia nustatyti jos balansą, pateiktą Juridinių asmenų registre“. Todėl teismų praktikoje yra nustatyta, kad kai įmonė eilę metų nesugeba bent iš dalies atsiskaityti su tais pačiais kreditoriais, įmonė galėtų būti pripažinta nemokia, pradelstiems įsipareigojimams net ir neviršijant 1/2 balansinės turto vertės.“¹⁹ O kitoje nutartyje Lietuvos Apeliacinis teismas teigia, kad „įmonė laikoma nemokia tik tuomet, jeigu jos pradelsti įsipareigojimai viršija pusę į balansą įrašyto turto vertės.“²⁰

Vis dėlto vienoje bankroto proceso byloje teismas sutiko su atsakovu, kad remiantis IBĮ 2 straipsnio 8 dalimi, įmonės nemokumas nustatomas, lyginant įmonės nevykdytus įsipareigojimus su į įmonės balansą įrašyto turto verte. Kita vertus, teisėjų kolegija sutinka su ieškovo AB „Swedbank“ argumentu, kad įmonės sudarytas balansas nėra vienintelis dokumentas, kurio pagrindu konstatuojamas įmonės (ne)mokumas, jei kiti byloje esantys įrodymai paneigia balanse

¹⁸Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2 -2036/2010;

¹⁹UAB Eurocom p. BUAB Arcanum, LR Apeliacinis teismas (2011, Nr. 2A1554/2011), UAB Transit card International p. UAB Litrana, LR Apeliacinis teismas (2009, Nr. 2A1502/2009), UAB Tarptautinė statybos korporacija p. BUAB

²⁰UAB Alginsta p. ŽŪK Ramygalos aruodai, LR Apeliacinis teismas (2011, Nr. 2A743/2011), UAB Vamėsa p. UAB T. L. mėsos perdirbimo įmonė, LR Apeliacinis teismas (2012, Nr. 2A461/2012).

įrašytų duomenų teisingumą (CPK 185 str. 2 d.)²¹ Privalu vertinti įmonės turto ir pradelstų įsipareigojimų santykį.

Taigi Lietuvos teismų praktika nėra vienalytė: formuodami nemokumo būsenos nustatymą, teismai nesilaiko imperatyvaus teisės akto reikalavimo. Tai paliekama teismų nuožiūrai ir nemokumas nustatomas, remiantis pateiktais įrodymais ir aplinkybėmis. Tačiau nemokumo būseną bendrąja prasme siejama su pagrindiniu rodikliu – pradelstais įmonės įsipareigojimais, kurių suma viršytų pusę į jos balansą įrašyto turto vertės. Į pradelstinumo sąvoką įeina suėję terminai, susiję su finansiniais įsipareigojimais. Ši sąvoka suprantama kaip negalėjimas vykdyti įsipareigojimų, suėjus mokėjimo terminui, jeigu skolininkas nustojo atlikinėti mokėjimus.

Analizuojant suverenios šalies nemokumo būsenos nustatymą, tiek tarptautiniuose teisės šaltiniuose, tiek savarankiškuose nacionaliniuose teisės įstatymuose nėra konkretaus indentifikavimo, kaip antai įmonių bankroto įstatymuose, kada būtų galima taikyti pertvarkymo procesą. Tačiau faktiškai nuostata laikoma, kai vyriausybės sektoriai nesugeba vykdyti savo įsipareigojimų pagal sandorį. Užsienio literatūroje „nemokumo sąvoka“ apibrėžiama, keliais variantais: šalies vyriausybei nepavyksta susimokėti už planuojamas skolas ar skolos mokėjimas atidedamas, sutikus su mažiau palankiomis sau sąlygomis negu nustatytos pradinei paskolai.²² Standard & Poor's finansinių paslaugų bendrovė pateikia nemokumo apibrėžimą, kaip suvereni valstybė nemoki, jeigu ji laiku nevykdo savo išorinių įsipareigojimų.²³

Tai reiškia, kad pertvarkymas gali vykti, kai: suvereni šalis negali išsimokėti ir nutraukia (sustabdo) sutartį dėl negalėjimo vykdyti savo įsipareigojimo. Tačiau taikomi ir kai kuriuo analogiški įmonių bankrotui nustatyti aspektai. Kai vyriausybė skolinasi lėšas iš obligacijų savininkų, ji įsipareigoja sumokėti palūkanas per tam tikrą sutartyje numatytą. Čia taip pat taikomi tam tikri rodikliai: grąžinimo terminai, palūkanos, kreditorių identifikavimas, skolos ir grąžinimo balansas. Čia svarbūs ir skolos kvalifikavimo ypatumai, kuriuos aptarsiu kitame skyriuje.

Todėl galima daryti išvadą, kad tiek įmonės, tiek valstybės nemokumo atvejais, susiduriama su šiomis aplinkybėmis: nesugebėjimas susidoroti su savo įsipareigojimais grąžinti skolas kreditoriams (faktinė aplinkybė). Analizuojant valstybės nemokumo sąvoką, kalbama apie nesugebėjimą grąžinti užsienio skolų.

²¹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011m.gegužės 12d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1522/2011

²²See Peter (2002) for further discussion on rating agencies' definitions of default

²³ Arteta C.Hale G.Sovereign Debt Crises and Credit to the Private Sector//Board of Governors of the Federal Reserve System. 2006. No 878

2.1 Valstybės skolos pertvarkymas

Kitaip nei įmonės, suverenios šalys turi savo įstatyminę valdžią. Paskolos sutartyse paprastai nurodoma paskolos suma, grąžinimo laikas ir daugelis kitų sąlygų. Vienas iš suverenios valstybės požymių yra tas, kad, jos turtas negali būti naudojamas įsipareigojimams užsienio kreditoriams vykdyti, todėl reikia priimti kitus sprendimus.

Tam, kad išspręstų negalėjimo vykdyti įsipareigojimus problemą, valstybė gali kreiptis finansinės pagalbos. Skola gali būti pertvarkoma ir apsieičiant neišmokėtomis suvereniomis skolomis, kaip pvz., per obligacijas.²⁴ Turimos obligacijos keičiamos į naujas, kurių sąlygos yra prastesnės. Pertvarkant skolą, galima pasirinkti:

1. Skolos pertvarkymą (susitariama dėl būsimų mokėjimų prailginimo ir mažesnių palūkanų normų mokėjimo),
2. Skolos sumažinimą (kai mažinama negrąžintos skolos nominali vertė, t. y. ., apribojama obligacijos vertė).

Čia galima nurodyti tam tikras institucijas, kurios dalyvauja pertvarkymo procese :

- Paryžiaus klubas
- Londono klubas (arbitražo institucija, susijusi su tarptautiniais - komerciniais bankais)
- Arbitražo obligacijų savininkų komitetas (kai valstybė tampa nemokia).

Mažinant skolą, pagalba gaunama iškart, tad valstybės teikia pirmenybę skolos mažinimui, o ne pertvarkymui. Pertvarkymas- dažniausiai įvyksta, kai valstybė paskelbia nemokumo būseną, tačiau galimas ir iki paskelbimo. Skolos pertvarkymo proceso metu dažniausiai dalyvauja kelios institucijos, pvz.: Paryžiaus klubas (neformali vyriausybės kreditorių grupė), daugiašalės finansinės institucijos (Tarptautinis valiutos fondas ir Pasaulio bankas), Londono klubas (privatus kreditorių komitetas), kurios pateikia savo pasiūlymus (bylose dėl obligacijų savininkų išskirstymo). Kiekviena jų dirba su skirtingomis skolų formomis: Paryžiaus klubas veikia, jeigu kreditoriai yra iš išsivysčiusios šalies, o skolininkas – iš besivystančios šalies; kitos institucijos (pvz., TVF ir Pasaulio bankas), suteikia daugiašalę pagalbą prasiskolinusioms neturtingoms šalims. Londono klubas dirba su paskolomis iš bankų skolininkų vyriausybių. Taigi, kai valstybės nepajėgia susimokėti ar negali įvykdyti įsipareigojimų, nes išleidžia daugiau nei gauna, jų skola vis

²⁴Das, Udaibir S., Michael G. Papaioannou and Christopher Trebesch. 2012. "Sovereign Debt Restructurings 1950-2010: Literature Survey, Data, and Stylized Facts. IMF Working Paper/12/203. August

auga. Taigi kyla klausimas, kas darosi su skola, kai paskelbiama nemokumo būseną, vėliau pertvarkymas.

Pertvarkant skolą, senosios obligacijos keičiamos naujomis. Literatūroje pateikiama tokia formulė, rodanti, kaip elgiamasi pertvarkymo metu:

$$H=1- \frac{\text{dabartinė naujos skolos vertė}}{\text{Sena skola}}^{25}$$

Tai reiškia, kad kai valstybė, paskelbusi nemokumą, išleidžia naują skolą senajai pakeisti, ji susiduria su palūkanų norma, apibrėžta sutartyje, kuri neįvykdoma dėl nemokumo. Šioje formulėje naujos skolos vertė lyginama susenosios neišmokėtos skolos verte. Graikijos skolos pertvarkymo atveju didelius nuostolius patyrė privatūs investuotojai, investavę į Graikijos vertybinius popierius. Viena iš antrojo Graikijos gelbėjimo paketo (130 mlrd. eurų) sąlygų, patvirtintų Europos Sąjungos ir Tarptautinio valiutos fondo buvo pasiekti esminį susitarimą su privataus sektoriaus investuotojais, pagal kurį kreditoriai turėjo nurašyti iš viso 107 mlrd. eurų Graikijos skolų. Todėl pastarieji turėjo atsisakyti daugiau nei pusės savo obligacijų nominalios vertės. Todėl buvo nuspręsta, kad „pertvarkant Graikijos skolą, atgaline data į obligacijas bus įtrauktos kolektyvinių veiksmų sąlygos (angl. Collective action clause). Pasinaudojus šiomis sąlygomis, obligacijų valdytojams buvo pateiktas apsiikeitimo pasiūlymas. Pagal šias sąlygas, Graikija turėjo teisę priversti obligacijų turėtojus sutikti su tokio skolos restruktūrizavimo planu nors ir pastarieji prieštarautų. Tačiau viena iš sąlygų taikyti tokias kolektyvines veiksmų sąlygas buvo pakankamas (daugumos) savanoriškai sutinkančiųjų su tokio planu obligacijų turėtojų dalyvavimas. Bijodami visiško savo investicijų nuvertėjimo, galiausiai net 85 proc. Graikijos obligacijų turėtojų savanoriškai sutiko su tokio skolos restruktūrizavimo planu. Investuotojams, kurie buvo įsigiję valstybės obligacijų, išleistų vidaus rinkoje, skola buvo nurašyta.“²⁶

Vis dažniau į obligacijų pasirašymo sutartį yra įtraukiamos Kolektyvinių veiksmų sąlygos, kurios užkerta kelią investuotojų mažumai užginčyti pateiktą naują pasiūlymą dėl obligacijų apkeitimo sąlygų.

Galima daryti išvadą, kad pertvarkymo proceso metu, išimtiniais atvejais, kai valstybė negali įvykdyti savo įsipareigojimų ir jos skolos auga, vidaus rinkoje esančios obligacijos gali būti

²⁵Benjamin, David, and Mark L.J. Wright. 2009. “Recovery before Redemption: A Theory Of Delays in Sovereign Debt Renegotiations.” Universidad of California at Los Angeles Mimeo.

²⁶What lessons should investors learn from the Argentine and Greek restructurings?;
<http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21576391-what-lessons-should-investors-learn-argentine-and-greek-restructurings> (aplankyta 2018.01.20)

nurašomos, pvz. Graikijos atveju. Tarptautinėje praktikoje nėra konkretaus atvejo, kuris galėtų būti naudojamas kaip precedentas sprendimams priimti. Teismai, sprenddami suverenios valstybės nemokumo klausimą, atkreipia dėmesį į įvairias susiklosčiusias aplinkybes: jos dydį, santykius su kreditoriaus ir į kitus veiksnius. Todėl galima daryti išvadą, kad kai valstybė nebegali vykdyti savo įsipareigojimų, pertvarkymo metu ji gali būti atleidžiama nuo dalies skolos, gali būti pratęsiamas sutarties terminas arba sumažinama prievolės dalis.

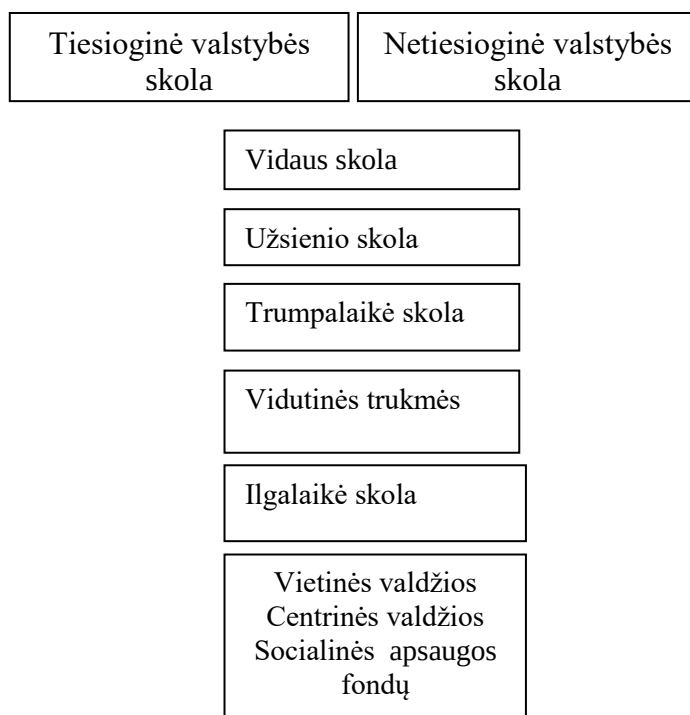
3. VALSTYBĖS SKOLOS KVALIFIKAVIMO YPATUMAI

Pastaraisiais dešimtmečiais įvairių valstybių skolos labai išaugo. Yra teigiama, kad skolintis ne tik būtina, bet kad tai ir vienas iš svarbiausių veiksnių, plėtojant nacionalinę ekonomiką. Tačiau tai reikia atsižvelgti į įvairius faktorius ir elgtis itin atsakingai. Pasak Levišauskaitės, Rūškio (2003), valstybės skola – tai sudėtinga ir atsakinga valstybės veikla, lemianti valstybės ekonomiką, tarptautinę reputaciją ir daugelį kitų veiksnių.²⁷ Valstybės skolos valdymo tikslas – kontroliuoti vyriausybę, kuri skolinasi valstybės vardu ir apžvelgti potencialias pozicijas, kurios galėtų kilti iš pavaldžių institucijų, garantuojant skolas, įtraukiant ir valstybių valdomas įmones, ir žinoti visą finansinę padėtį tiek vidaus, tiek išorės skolininkų atžvilgiu. Dėl to vidaus kreditoriai ateityje gali tikėtis mokesčių padidinimo, pinigų emisijos, net infliacijos. Šalyse, kuriose geriau išplėtotą finansinę rinką, kreditoriai gali reikalauti labiau padidinti palūkanų normą, jeigu obligacijos nėra indeksuotos ir siekti apsaugos nuo tikėtino praradimo, reikalaujant rizikos priemokos.

Iki Antrojo pasaulinio karo pagrindiniai užsienio finansavimo šaltiniai buvo obligacijų rinka, o pagrindiniai kreditoriai buvo viešieji ir privatūs obligacijų savininkai. Skolininkai buvo įstatymiškai apsaugoti, o nesant tarptautinio suverenios skolos sprendimo, obligacijų savininkai prarado daug pinigų. Tik po Antrojo pasaulinio karo, 1970-1980 m., komerciniai bankai tapo didžiausiais kreditoriais išsivysčiusiose suvereniųse valstybėse, įskaitant ir Europos centrinę banką.

Kadangi vyriausybė skolinasi valstybės vardu, todėl natūralu, kad turi būti apibrėžta tam tikra struktūra, kas tą skolą sudaro ir kaip ji skirstoma. Tai svarbu, siekiant atskirti skolos rūšis, kas ir kam skolinasi, kai atsiskaitoma su kreditoriais.

²⁷ Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). Valstybės finansai. Kaunas: Vytauto Didžiojo leidykla.

1 pav. Valstybės bendros skolos klasifikacija²⁸

Valstybės skola gali būti skirstoma pagal įvairius kriterijus. Dauguma autorių siūlo panašią kvalifikavimo sistemą.

Tiesioginė valstybės skola – tai valstybės vardu prisiimti įsipareigojimai, o netiesioginė valstybės skola suprantama kaip įsipareigojimai, kuriems valstybė suteikė garantijas.

Šios valstybės skolos kvalifikuojamos į vidaus skolą ir užsienio skolą. *Pirmuoju atveju* valstybės skola susiformuoja vidaus rinkoje ir skoliniai įsipareigojimai yra prisiimami nacionaline valiuta; ji gali būti tiek savanoriška, tiek privaloma. Vidaus rinkoje dažniausiai įtraukiami tokie skolinimosi instrumentai kaip bankai, finansinės įmonės, obligacijos, išdo vekseliai. *Antruoju atveju* skola susiformuoja užsienio rinkoje ir skoliniai įsipareigojimai yra prisiimami užsienio valiuta. Esant užsienio skolos tipui, kreditoriai dažnai įtraukia privataus sektoriaus kreditorius (bankus, obligacijų savininkus), kitas vyriausybines organizacijas ir daugiašalius kreditorius. Užsienio skolos yra vienos svarbiausių ir daugiausia pasirenkamos, šaliai imant paskolą Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikoje užsienio skola 2015 m. pabaigoje sudarė 12,372 mlrd. eurų arba 73,7 proc.

²⁸Levišauskaitė K., G. Rūškys: Valstybės finansai. Kaunas, VDU leidykla, 2003.–139 p.

visos valstybės skolos. Vidaus skola sudarė 4,419 mlrd. eurų arba 26,3 proc. visos valstybės skolos²⁹.

Vidiniai bankai ir pensijų fondai dažniausiai svarbūs kreditoriams vidaus skolos atveju. Suverenios valstybės, kurios turi skolų, atsiskaitydamos tradiciškai suteikia pirmenybę daugiašaliams kreditoriams. Dėl susidariusių skolų įkeitus turtą, pagal tarptautines teisės sutartis ir kitus dokumentus jį galima susigrąžinti (visiškai arba dalį) priklausomai nuo skolos rūšies, bet dažniausiai užsienio skolos nėra užtikrinamos. Užtikrinimui reikia sudaryti paskolos sutartis su valstybės garantija.

Valstybės skola gali būti **trumpalaikė, vidutinė ir ilgalaikė**.

1. Trumpalaikė skola - tai paskolos, kurių trukmė iki vienerių metų. Čia komerciniai bankai randa saugią galimybę investuoti savo perteklinės lėšas per trumpalaikes paskolas. Ji leidžia palaikyti laikiną disbalansą tarp pajamų ir išlaidų, be poreikio pakeisti mokesčių struktūrą tam, kad galima būtų įsigyti atsargų, kurių prireiks ateityje. Taip galima padėti ir sumažinti finansinę skolos kainą.
2. Vidutinės trukmės - paskolos, suteikiamos nuo 2 iki 3 metų laikotarpiui, bet trukmė gali siekti ir 10 metų;
3. Ilgalaikės: nuo 5-10 metų iki 40-50 metų, kartais net 100 metų. Ilgalaikes paskolas valstybė panaudoti tokiems projektams kaip hidroelektrinės projektai, pastatai, kelių tiesimas ir t.t. Kai kuriuose literatūros šaltiniuose rašoma, kad šios skolos stiprina šalies gynybą. Už jas mokamos palūkanos. Nustatyta, kad ilgalaikės skolos yra šiek tiek brangesnės negu trumpalaikės, todėl galima teigti, kad tai riboja išdoro galimybes skolintis ilgesniam laikui.

Centrinės valdžios skola – tai valstybės biudžetinių įstaigų, nebiudžetinių fondų, valstybės įmonių, kurios yra ne rinkos gamintojas, viešųjų įstaigų, kurios yra ne rinkos gamintojas ir kurias kontroliuoja ir daugiausia finansuoja centrinė valdžia, skola. Centrinės valdžios skola paprastai sudaro didžiąją visos valstybės skolos dalį.

Vietinės valdžios skola – tai savivaldybių biudžetinių įstaigų, savivaldybių įmonių, kurios yra ne rinkos gamintojas, viešųjų įstaigų, kurios yra ne rinkos gamintojas ir kurias kontroliuoja ir daugiausia finansuoja vietos valdžia, skola.

Socialinės apsaugos fondų skola – tai sodros, privalomojo sveikatos draudimo fondo ir Užimtumo fondo skola.

Kitose šalyse valstybės skola dar skirstoma į savanorišką ir privalomą. Savanoriška skola gali būti gaunama iš rinkos paskolų, obligacijų³⁰. Norint tokia skolą gauti, vyriausybė skelbia

²⁹ Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2015, 14 tomas, Vilnius 2016

pranešimą žiniasklaidoje. Privaloma skola pasitaiko rečiau. Dažniausiai ji būna susijusi su tam tikromis aplinkybėmis, pvz., karu, finansine krize. Dar skolos galėtų būti skirstomos į finansuojamas ir nefinansuojamas skolas.

Remiantis nusistovėjusia praktika ir teorinėmis žiniomis, suverenioms valstybėms užsienio skolos yra svarbios. Tačiau užsienio skola kelia didesnę riziką, nes sunku pradėti derybas su užsienio investuotojais dėl geresnių terminų. Tuo tarpu kalbant apie vidaus skolas, jos suteikia galimybę atidėti grąžinimą vėlavimo atveju, taikant palankesnes mokesčių normas.

³⁰Borensztein E, Panizza U. 2009. The Costs of Sovereign Default. IMF Staff Papers 56: 683-741

4. VALSTYBĖS SANTYKIAI SU KREDITORIAIS

4.1 Reputacijos teorija

Blogiausia nemokumo forma būna tada, kai valstybė atsisako mokėti pagal abu kriterijus: palūkanas ir pagrindinį mokėjimą. Mažiau pavojingesnė nemokumo forma - laikinas mokėjimo sustabdymas, atidėjimas. Paryžiaus klubas išskiria 4 derybų dėl skolos atidėjimo būdus: „klasikiniai terminai“ apima 5 metų atidėjimą, atidėjimą pusmečiui, atidėjimą nuo 6 iki 10 metų ir atidėjimo palūkanų normą, kuria siekiama išlaikyti esamą nepaliestą skolos vertę (t. y., jos nekeisti ir išlaikyti.). Be to, Europos Taryba 2005 m. liepos 12 d. rekomendacijose dėl valstybių narių ir Bendrijos bendrųjų ekonominės politikos gairių (2005–2008 m.) pateikė kaip vieną iš priemonių siekiant sustiprinti viešuosius finansus ir, kad skola nedidėtų. Kad skola nekistų, prisideda ir Europos Sąjungos šalys narės, nes pagal Stabilumo ir augimo pakto reikalavimus jos turi laikytis Maastrichto valstybės skolos lygio kriterijaus - valstybės skola neturi viršyti 60 procentų nuo BVP). „Toronto terminas“ buvo sukurtas 1988, siekiant palengvinti skolos mažinimą, atsižvelgiant į nedideles šalies pajamas.³¹

Kaip buvo minėta anksčiau, valstybės naudodavosi savo imunitetu, valstybės doktrina, tarptautinio abipusio naudingumo pripažinimo principais, kad išvengtų bylinėjimosi ir atidėtų mokėjimus. Vis dėlto jų veiksmingumas mažėjo, JAV pritaikius griežtesnes priemones valstybių imuniteto atžvilgiu, prie ko vėliau prisijungė ir daugelis ES valstybių. Taigi vadovaujantis viena iš bylų (*Welter prieš Argentinos Respubliką*), galima teigti, kad pats laikinas mokėjimo sustabdymas (vėlesnis) pagal JAV priimtą sugriežtintą imuniteto teoriją sukelia tiesioginį efektą, todėl JAV teismams buvo pripažinta jurisdikcija bet kokios valstybės paskolos ar obligacijų, išleistų pagal JAV teisę, atžvilgiu.³²Tai reiškia, kad valstybė nėra apsaugota nuo bylinėjimosi teisme ir kreditoriams leistina pradėti teisminį procesą prieš valstybę, jai paskelbus nemokumą, nes obligacijos pripažįstamos komerciniais sandoriais.

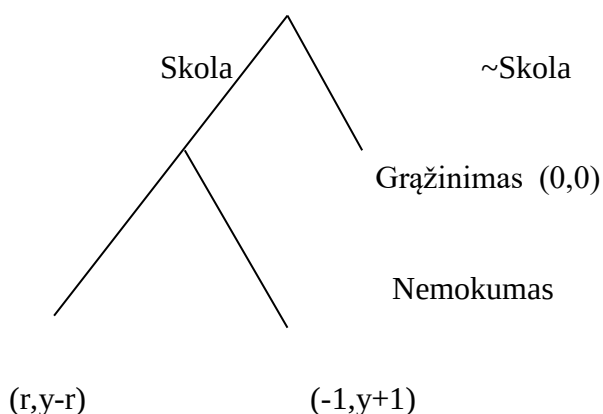
Kalbant apie santykius su kreditoriais, suvereniai valstybei, norinčiai turėti patikimus santykius su kitomis valstybėmis, svarbu yra jos vardas tarptautinėje kapitalo rinkoje. Todėl verta paminėti tarptautinėje teisėje įtvirtinusią *reputacijos teoriją*. Jeigu vyriausybė gali paskelbti nemokumą, nepatraukta atsakomybėn už įsipareigojimų nevykdymą, kitos valstybės gali nesuteikti jokių paskolų ateityje. Todėl čia svarbų vaidmenį vaidina tarptautinėje teisėje įtvirtinta *reputacijos*

³¹Seigny, David (1990) The Paris Club: An Inside View, Ottawa: North-South Institute

³²Republic of Argentina Et Al v. Welter, INC., ET AL, 1992

teorija. Pagal ją, vertinamas valstybės kredito reitingas, kuris rodo, kaip valstybė grąžins skolas ateityje ir kas buvo praeityje. Pateiksiu dviejų etapų skolininkų dilemą.

Iliustracija (1)

Pirmame etape kreditorius nusprendė paskolinti atitinkamą pinigų sumą (1 eurą) už teigiamą palūkanos normą r ; Vyriausybė, kuri skolinasi, investuoja $y > r$ ir tada sprendžia, ar mokėti pagrindinę sumą ir palūkanas. Abi šalys gauna naudos, jei skolininkas sąžiningai laikosi sutarties (*pacta sunt servanda*): kreditorius sumoka r ir skolininkas laikosi pozicijos $y - r > 0$. Jeigu atsitinka atvirkščiai, skolininkas tampa nemokus, kreditorius praranda visą pagrindinį sutartinį mokėjimą, kurį skolininkas išlaiko su pajamomis iš investavimo.

Taigi skolininkas gali apgauti kreditorių, pažadėdamas sumokėti, bet pažadėjimas nėra patogus, nes mokėjimas nėra skolininko tikslas. Tai iliustruoja žaidimą „jokio skolinimo“, nes kreditorius jau gali nebepasitikėti ta valstybe. Pagal susiklosčiusią patirtį, norint apsaugoti gerą savo vardą ir santykius su kreditoriais, kiekvienai valstybei svarbesnės už vidaus tampa užsienio skolos.

Tačiau kreditoriai taip pat trukdo valstybės skolos pertvarkymo procesui. Yra keletą tarptautinių bylų, kuriose kreditoriai norėdavo sutrukdyti valstybės norui judėti toliau ir spręsti ką daryti, pasiskelbus nemokia. Pavyzdžiui, byloje *Argentina prieš NML Capital*³³ NML Capital paprašė Niujorko teismo pridėti 7\$ mlrd Argentinos obligacijų, kurių negalėjo apmokėti, dalį, kad galėtų nukreipti obligacijų savininkus į Niujorko banką, įsipareigodama įgyvendinti apsikeitimą ir argumentuodama, kad šios obligacijos turi didelę rinkos vertę ir bus pardavinėjamos ateitiems

³³NML Capital, Ltd v. Republic of Argentina, 08 U.S. (6978(TPG) (2011).

sprendimams įvykdyti. Teismas argumentavo, kad iki išsprendimo obligacijos priklauso kreditoriams, kurie priėmė pasiūlymą apsikeisti ir šis pridėjimas juos pastatytų į pavojingą padėtį apsikeitimo procese. Apeliacinis teismas palaikė šį žemesnės instancijos sprendimą, argumentuodamas, kad pertvarkymo procesas yra svarbus ekonominei tautų gerovei. Vis dėlto tai netapo precedentu, nes tai reikštų, kad esant panašiai situacijai sprendimai dėl skolos pertvarkymo sulaikymo prarastų reikšmę. Tačiau laikui bėgant kreditoriai įgijo daugiau galimybių laimėti bylose prieš valstybes, kurios atsisako mokėti. Tai atsispindi bylose tokiose kaip CIBC/Brazilija, Elliot/Panama ir Elliot/Peru.

4.2 *Pari passu* sąlyga

Pirmą kartą *pari passu* sąlyga buvo paminėta Bolivijoje 1872 m.

Ši sąlyga yra tarpvalstybinė kreditorių priemonė, naudojama daugelyje sutarčių dėl suverenios skolos. Korporacijos sutartyse tai reiškia, kad užtikrinamas kreditorių lygiateisiškumas. Suverenios skolos atveju ji taip pat reiškia lygiateisiškumą. Profesorius Lowenfeld teigia, kad grąžinant skolą, ji turi būti vertinama vienodai, niekam netaikant prioriteto. Argentinos bylos kontekste ši sąlyga reiškia, kad net ir bankrutavęs ar nemokumą paskelbęs skolininkas privalo sumokėti proporcingai visiems kreditoriams. Pastebėtina, kad dažniausiai *pari passu* sąlyga taikoma, išduodant obligacijas tarptautinėje rinkoje ir sindikuotoms paskoloms(kreditoriai). Taigi jei taikytumėme *pari passu* sąlygą, kai valstybės obligacijos reglamentuojamos pagal vidaus teisę, taikant *pari passu* sąlygą, teismai taikytų apribojimus .

Viena svarbiausių bylų, susijusių su *pari passu* sąlygos vartojimu skolos kontekste, buvo pripažinta *Elliot prieš Peru* byla, kurioje pasisakyta, kad „pagrindiniame susitarime su Peru užsienio skolos grąžinimas yra reglamentuojamas taip, kad skirtingi kreditoriai naudotųsi „*pari passu*“ sąlyga, pagal kurią skola turėtų būti išmokėta vienodai visiems kreditoriams proporcingai jų reikalavimams“³⁴.

Verta paminėti ir Argentinos bylą³⁵, kurioje Niujorko teismas nusprendė, kad Argentina pažeidė *pari passu* sąlygą savo nepertvarkytomis senosioms obligacijoms, todėl teismas nurodė Argentinai nemokėti jokių mokėjimų pagal naujas obligacijas, kol nesumokės senųjų obligacijų savininkams. Naujosios obligacijos buvo apkeičiamos senosiomis 2005- 2010 m. pagal Argentinos užsienio skolos pertvarkymą. Situacija buvo tokia, kad 2005 ir 2010 metais Argentinos skola pertvarkyta, senąsias obligacijas pakeičiant naujosiomis, kurių vertė buvo 25% senųjų

³⁴Republic of Nicaragua v. LNC Investments & Euroclear Bank S.A. , Nr. 2003/KR/334[2004]

³⁵NML Capital, Ltd v. Republic of Argentina, 08 U.S. (6978(TPG) (2011).

obligacijų. Apie 91% kreditorių su pakeitimu sutiko, bet ieškovas nesutiko ir atsisakė parduoti ir dalyvauti šiame apsigkeitimo pasiūlyme. Argentinai atsisakant mokėti seniesiems obligacijų savininkams, buvo priimtas įstatymas, žinomas kaip Užrakto įstatymas (*en. The Lock Law*), kuris skelbė, kad valstybei draudžiama išmokėti pagal senąsias obligacijas. Užrakto įstatymu skatinta dalyvauti nesutinkančius su pasiūlymu, nes kitaip jie negautų išmokų. Jeigu nedalyvaujantiems būtų sumokėta iškart, jie turės prioritetą prieš priėmusiuosius naujas obligacijas ir pasiektų 100% senųjų obligacijų nominalios vertės, nors daugumoje atvejų, prekiaujant savo obligacijomis, mokamos sumos būtų ženkliai mažesnės. Tačiau kritinis taškas buvo pasiektas, kai Argentina priėmė įstatymą, pagal kurį nemokėjimas nedalyvaujantiems apsigkeitime tapo privaloma teise. Pagal *pari passu* sąlygą, jei Argentina moka naujų obligacijų savininkams, ji turi sumokėti ir senųjų obligacijų savininkams; jeigu neatsiskaito pagal naujas obligacijas, neturėtų atsiskaityti ir pagal senąsias, bet greičiausiai neatsiskaitčius pagal naujas obligacijas, jų atžvilgiu, vadovaujantis terminais, būtų paskelbtas nemokumas.³⁶

Taigi galima teigti, kad ši *pari passu* sąlyga atitinka pagrindinius kreditoriaus ir skolininko santykius. Teismai gali plačiau interpretuoti *pari passu* sąlygą, bet ji išlieka tiek įmonės, tiek valstybės nemokumo kontekste. Pabrėžtina, kad esant terminuotoms paskoloms, taip pat tarptautiniams sindikuotiems kreditoriams, *pari passu* sąlyga taikoma bendrai, be apribojimų, o esant suverenaus banko paskolos atvejams, taikomi apribojimai užsienio skoloms.

4.3 Suverenios skolos atsisakymo pagrindai

Valstybė gali atsisakyti vykdyti savo įsipareigojimus ir esant tam tikroms sąlygoms. Tai vadinama neįgyvendinimo doktrina, pagal kurią, įrodžius atitinkamas sąlygas, šalis gali būti atleista nuo atsakomybės dėl įsipareigojimų nevykdymo, kai po sutarties sudarymo sutartį tampa neįmanoma arba beveik neįmanoma įvykdyti. Tai galioja, esant tokioms sąlygoms:

1. Kai kreditorius duoda sutikimą nevykdyti įsipareigojimų. Tačiau to jis neprivalo daryti.
2. Paskolos sutartis buvo neteisėta. Čia įeina neteislingumas, neveiksnumas, grasinimas ar tam tikri pažeidimai, susiję su viešąja politika.

Kaip pavyzdį galima pateikti Ukrainos ginčą su Rusija. 2013 m. Ukraina buvo pasiruošusi sudaryti sutartį su Europos Sąjunga dėl tapimo Europos Sąjungos nare. Rusija,

³⁶Philip Wood, *International Loans, Bonds, Guarantees, Legal Opinions* (2007, second edition, Sweet & Maxwell, pages 81 to 84)

norėdama atkalbėti Ukrainą, jai grasino: 1) pritaikyti prekybos sankcijas, įskaitant prekių boikotą, ir sustabdyti dujų tiekimą 2) pažeisti Ukrainos teritorijos vientisumą. Be to, Rusija tariamai pasiūlė į sąlygas įtraukti 15 milijardų dolerių paskolas ir suteikti priėjimą prie dujų su sąlyga, kad Ukraina atsisakys sutarties. 2014 m. sausio mėnesį vykusių pilietinių neramumų metu Rusija užgrobė Krymą ir tariamai pradėjo remti separatistus Ukrainos rytuose. Bylos faktai dėl pateikto ieškinio teisme: 2013 m. Ukraina sudarė sutartį dėl vekselių išleidimo su Rusija. Tą dieną Ukrainos finansų ministras pasirašė pasitikėjimo aktą ir kitus dokumentus. Rusija sumokėjo pradinę vekselių įmoką, o Ukraina gavo 3 mlrd. dolerių sumą užsienio valiuta. Vekseliai buvo leidžiami Airijos vertybinių popierių biržoje. Per sandorio laikotarpį, 2014-2015 m. Ukraina sumokėjo dalį prievolės, bet 2015 m. gruodžio 18 d. sustabdė mokėjimus. Už vekselius nebuvo atsiskaitoma nuo 2015 m. gruodžio 21 d., o pačio sandorio įvykdymo terminas buvo iki 2015 m. gruodžio 20 d.

Rusija pateikė ieškinį prieš Ukrainą Londono teisme, siedama susigrąžinti \$3 milijardų svarų.

Ukrainos gynybos argumentai: skola buvo patirta dėl prievartos, skolos terminas buvo neteisėtas, trūko veiksnio Ukrainos vyriausybei sudaryti šią sutartį, ir jos nemokėjimas buvo teisinamas Krymo aneksija (pažeistas teritorijos vientisumas).

Dėl veiksnio. Ukraina teigė, kad vekselių sandoris niekinis, nes pagal Ukrainos įstatymus ji neturėjo teisės jo sudaryti. Pateiktose ekspertų išvadose nurodyta, kad obligacijos buvo išleistos, pažeidžiant Ukrainos biudžeto įstatyme nustatytus limitus, konstituciją ir svarbius potvarkius. Teismas pateikė išvadą, kad šie argumentai būtų įtikinami, bet Londono teismas neturėjo jurisdikcijos nagrinėti šio tarptautinės teisės aspekto. Teismas nutarė, kad Ukrainai reikės sugrąžinti 3 milijardus skolos ir sumokėti beveik 700,000 svarų palūkanų už įsipareigojimų nevykdymą.³⁷

Taigi svarbu, kokiame kontekste šie argumentai pateikiami. Tai taikoma nepriklausomai nuo to, ar šalis tampa nemokia, ar ne. Svarbu šios sąlygos ir aiškus kreditorių sutikimas dėl įsipareigojimų nevykdymo

³⁷ The Law Debenture Trust Corporation Plc. v. Ukraine. High Court of Justice, Queen's Bench division, Commercial Court: FL-2016-000002)

5. SKOLOS TĘSTINUMAS TERITORINIŲ POKYČIŲ IR REŽIMO PASIKEITIMO ATŽVILGIU

Valstybės teritorinių pokyčių metu kyla daugybė problemų tiek tarptautiniu mastu, tiek nacionaliniu, t.y. šalies viduje, kai perimamos valstybės teisės į skolas, nuosavybę ir turtą. Nors teisių perėmimo situacijos retos, tačiau tarptautinėje teisėje galima rasti kelis šaltinius, susijusius su šiais klausimais. Pirmiausia paminėtina 1933 m. Montevideo konvencija „Dėl valstybių teisių ir pareigų“, kurioje pateikiami pagrindiniai valstybingumo kriterijai, 1978 m. Vienos konvencija „Dėl valstybių teisių perėmimo sutartims“³⁸ ir 1983 m. Vienos konvencija „Dėl valstybių teisių perėmimo nuosavybės, archyvų ir skolų atžvilgiu“.³⁹ Perimant valstybės teises, svarbu nustatyti, koks pirmtakės valstybės santykis su perimančia valstybe jos įsipareigojimo atžvilgiu.

Nauja nepriklausoma valstybė reiškia, kad susikūrė nauja valstybė, perėmusi savo pirmtakės teritoriją ir tai teritorijai taikytus atitinkamus tarptautinius santykius.

Kai susikuria naujas vienetas darinys, perleidžiama teritorija, valstybė atsiskiria ar vyriausybė pasikeičia, tarptautinė bendruomenė susiduria su problema, t.y., ką daryti su tarptautiniais susitarimais dėl skolų, kurios buvo prieš tai. Ji turi apsispręsti, ar susidarė visiškai naujas, su valstybe pirmtake nesusijęs vienetas, ar pirmtakė valstybė tęsiama kitokia forma⁴⁰. Reiktų pabrėžti, kad vis gi nėra jokios imperatyvios taisyklės tarptautinėje teisėje, kaip paskirstyti skolas, pasikeitus valstybių teritorijoms. Yra nusistovėjusi tvarka, kad ta valstybė, kurios struktūra pasikeičia taip, kad daroma esminė įtaka jos bendruomenei ir tarptautiniams santykiams, turėtų sumokėti savo realią skolos dalį. Žvelgiant į pasaulio įvykius, galima pateikti Rusijos pavyzdį: Po Rusijos revoliucijos Vladimiras Putinas išleido potvarkį nurašyti skolas, perimtas iš Rusijos imperijos, bet investuotojų paveldėtojai nesutinka su tokiu sprendimu. Šiuo metu prancūzai pradėjo reikalauti senosios skolos, kurią paveldėjo Rusija, būdama Tarybų Sąjungos režime. Tada Rusijos geležinkeliai išleido vyriausybės obligacijas, garantuojamas auksu, kurių vertė buvo 15 milijardų frankų, atitinkamai 53 mlrd. eurų (\$65 mlrd.). Dabar 400,000 investuotojų paveldėtojų reikalauja grąžinti senąją skolą.⁴¹ Tačiau net jeigu valstybė savanoriškai patvirtintų savo skolą, pirmtakės valstybės kreditoriai neturi jokios teisės reikšti ieškinį grąžinti skolą. Taigi apibendrinant, galima teigti, kad nėra jokios imperatyvios taisyklės tarptautinėje teisėje, pagal kurią valstybė turėtų

³⁸1978 Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties (adopted 23 August 1978, entered into force 6 November 1996).1946 UNTS 3; 17 ILM 1488 (1978); 72 AJIL 971 (1978)

³⁹1983 Vienna Convention on Succession of States in respect of State Property, Archives and Debts, *Official Records of the United Nations Conference on Succession of States in Respect of State Property, Archives and Debts*, vol. II

⁴⁰Shaw M. N. International law. Fifth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. P. 865

⁴¹<https://www.rt.com/business/415976-russia-empire-debt-france/> (aplankyta 2018-05-01)

atsakyti už senas valstybės pirmtakės skolas, nepriklausomai nuo to, ar susidariusios skolos yra ilgalaikės, trumpalaikės ar kitos formos.

Vis dėlto reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad realybėje valstybė yra priverčiama savanoriškai pripažinti ir sumokėti savo skolą, t.y., naudojamas diplomatinis ir ekonominis spaudimas. Pavyzdžiui, Ukraina, atsiskyrusi nuo TSRS, iš pradžių atsisakė mokėti bet kokią neapmokėtą skolą TSRS, bet 4 mėnesius nei viena valstybė neskolino pinigų Ukrainai iki tol, kol ši nesutiko sumokėti dalį savo skolos TSRS. Galima teigti, kad kaip dalis suverenios šalies imuniteto taikomas ribotas vykdytinumas,.

Pažymėtina, kad 1969 m. Vienos Konvencijoje dėl sutarčių teisės nurodyta, kad vėlesnei valstybei leidžiama perimti įsipareigojimus ir teises, jeigu taip pageidauja sutarties šalys ir gauna trečiosios šalies sutikimą. Kalbant apie tarptautinę teismų praktiką, Graikija įtraukė į savo teritoriją Tesaliją, kuri iki tol priklausė Turkijai, prisiimdama Osmanų valstybės skolas. Tačiau Vienos Konvencijoje akcentuojama, kad jeigu perleidžiama dalis teritorijos, negalima teigti, kad perleidžiamosios teritorijos perėmė visus ar atitinkamą dalį pirmtakės valstybės asmeninių įsipareigojimų. Tačiau Osmanų valstybės skolos byloje teigiama, kad: „nėra jokio teisinio įsipareigojimo perkelti dalį bendros pirmtakės valstybės skolos, jeigu taip nenurodoma sutartyje“. ⁴²

⁴²ILC Report, supra note 72, at Article 35, Commentary, para. 12

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Šiame darbe, remiantis iškelta hipoteze - remiantis nacionaliniais ir tarptautiniais literatūros šaltiniais, atskleidus valstybės nemokumo sąvokas, atsakyta į klausimą, ar išlieka skola, valstybei paskelbus nemokumą. Skolos pertvarkymo procesas vyksta, kai valstybei esant nepajėgiai išmokėti obligacijų savininkams nominalios vertės ir nevykdant įsipareigojimų, vidaus skola nurašoma, tačiau priešingai nei įmonių bankroto atveju, nėra mechanizmo, kaip priversti valstybę kaip išskirtinį teisės subjektą vykdyti savo įsipareigojimus ir grąžinti skolas. Taigi šiuo atveju procesas nesibaigia, nes negalima areštuoti turto, valstybė toliau gali tęsti savo santykius, išleisdama obligacijas užsienio rinkoje su esančiomis skolomis.

1. Pateikiant valstybės skolos pertvarkymo teisinę analizę, formulę bei Graikijos skolos pertvarkymo atvejį pastebėta, kad valstybei paskelbus nemokumą, pasirinkus skolos pertvarkymo procesą, kurio metu senosios obligacijos keičiamos į naujas, ne tokias vertingas obligacijas ir pateikus pasiūlymą su nustatytais terminais ir sąlygomis, skola pagal vidaus rinkoje išleistas valstybės obligacijas, į kurias investuotojai buvo investavę, buvo nurašyta, o užsienio skola padengiama. Galima daryti išvadą, kad obligacijos, esančios vidaus rinkoje, skolos pertvarkymo metu išimtiniais atvejais nurašomos, kai valstybė negali įvykdyti savo įsipareigojimų, o kita skolų dalis turi būti padengta. Pastebėtina, kad praktikoje nėra imperatyvaus reglamentavimo, kas atsitinka su skola, valstybei tapus nemokia. Tai sprendžiama pagal aplinkybes, atsižvelgiant į įvairius veiksnius. Skola arba jos dalis gali būti nurašoma, sutartis gali būti pratęsiama arba gali būti sumažinami mokėjimai.
2. Valstybės nemokumo samprata teisės aktuose nėra apibrėžta tiesiogiai. Tarptautinėje teisėje nėra griežto sąvokos apibrėžimo, dažniausiai valstybės vadovaujasi nacionaliniais teisės aktais, atsižvelgdamos į susidariusią teismų praktiką ir principus tarptautinė teisės kontekste. Tačiau nemokumas bendrąja prasme preziumuojamas, jeigu skolininkas nebeatlieka mokėjimų.
3. Analizuojant įmonių nemokumo nustatymą, vadovaujantis teismų praktika, pabrėžtina, kad bankroto procedūros vertinimas turi būti atliekamas ne tik formaliai taikant IBĮ įtvirtintus nemokumo nustatymo veiksnius, bet ir atsižvelgiant į tai, ar įmonė akivaizdžiai negali vykdyti įsipareigojimų kreditoriams iš savo turto.

Bankroto atveju nemokumas išsprendžiamas visiškai. Analogiškai yra ir nustatant valstybės nemokumą. Pavyzdžiui, kai vyriausybė skolinasi lėšas iš obligacijų savininkų, ji pažada sumokėti palūkanas per tam tikrą laikotarpį, nustatytą sutartyje. Čia taip pat vyrauja tam tikri rodikliai: grąžinimo terminai, palūkanos, kreditorių identifikavimas, balansas tarp skolos ir mokėjimo. Tačiau valstybė negali paskelbti bankroto. Pagal susiklosčiusią situaciją valstybė gali būti atleista nuo mokėjimo, gali būti pratęsiamas terminas arba sumažinamas mokėjimas. Kalbant apie santykius su kreditoriais ir valstybėmis, kiekvienai valstybei svarbus jos vardas ir tarptautinė reputacija, todėl ji turi gerbti savo priimtus įsipareigojimus, nes reikia galvoti ir apie kitus santykius ateityje. Tad pastebėta, kad valstybės skiria didesnę dėmesį užsienio skoloms ir užsienio atžvilgiu priimtiems įsipareigojimams.

4. Kalbant apie bylinėjimąsi dėl skolos, taikomas valstybės imunitetas, kuris reiškia, kad suvereniai šaliai negali būti iškelta byla teisme be jos sutikimo. Vis dėlto nuo XX a. vidurio kreditoriams atsirado galimybė pateikti ieškinį teismui prieš suverenią šalį tam tikrose komercinių santykių bylose, įtraukiant ir valstybės pinigų skolinimąsi. Tačiau tam tikras valstybės turtas (pvz., valstybės karinis, diplomatinis turtas) negali būti panaudotas komerciniams santykiams ir turi imunitetą. Taigi dėl galiojančių barjerų sunku kitai šaliai pateikti ieškinį ir priversti ją grąžinti skolą.
5. Tam tikrais atvejais suvereni šalis gali atsisakyti vykdyti įsipareigojimus. Tam turi egzistuoti konkrečios aplinkybės bei įrodymai, leidžiantys daryti išvadą, kad valstybė gali atsisakyti, tiksliau: 1) aiškus kreditoriaus sutikimas nevykdyti įsipareigojimų, kuris nėra privalomas, 2) skolos sutartis buvo neteisėta. Čia įeina tokios aplinkybės kaip neteislingumas, neveiksnumas, grasinimas ar pažeidimai, susiję su viešąja politika, tvarka).

LITERATŪROS ŠALTINIAI

Nacionaliniai teisės aktai

1. LR Valstybės skolos įstatymas, Žin.(1996, Nr. 86-2045; 2010, Nr. 145-7419)
2. LR Įmonių bankroto įstatymas, Žr. (2001, Nr. 31-1010)

Specialioji literatūra

1. Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). Valstybės finansai. Kaunas: Vytauto Didžiojo leidykla.
2. Levišauskaitė K., G. Rūškys: Valstybės finansai. Kaunas, VDU leidykla,
3. Jeremy Bulow & Kenneth Rogoff, *Sovereign Debt: Is to Forgive to Forget?*, 79 AM. ECON. REV. 43, 49 (1989)
4. Lee C. Buchheit, *Sovereign Immunity*, 7 BUS.L.REV. 63, 64 (1986); Lee C. Buchheit, *The Sovereign Client*, 48 J.INT'L AFF. 527, 529 (1995). David Stasavage: what we can learn from the early history of sovereign debt? 2016 (New York university, United States), Vol.49.p.3
5. Arteta C.Hale G.Sovereign Debt Crises and Credit to the Private Sector//Board of Governors of the Federal Reserve System. 2006. No 878
6. Report of the International Law Commission to the General Assembly on the work of its thirty-first session, Yearbook of International Law Commission 1979 Volume2, Part II; United Nations. (1980, New York) Art. 16, p. 40
7. Rosen, H.S., Gayer T (2010). Public Finance. Singapore: McGraw Hill
8. Borensztein E, Panizza U. 2009. The Costs of Sovereign Default. IMF Staff Papers 56: 683-741
9. See Peter (2002) for further discussion on rating agencies' definitions of default
10. Das, Udaibir S., Michael G. Papaioannou and Christopher Trebesch. 2012. "Sovereign Debt Restructurings 1950-2010: Literature Survey, Data, and Stylized Facts. IMF Working Paper/12/203. August

11. Benjamin, David, and Mark L.J. Wright. 2009. "Recovery before Redemption: A Theory Of Delays in Sovereign Debt Renegotiations." Universidad of California at Los Angeles Mimeo.
12. Rogo_, Kenneth and Jeromin Zettelmeyer. 2002. Bankruptcy procedures for sovereigns: A history of ideas, 1976-2001, IMF Sta_ Papers, 49(3), 470-507.
13. The Economist, Argentina 's Debt Default: the Noose Tightens, November 23,2012
14. Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2015-201, 14 tomas, Vilnius 2016
15. Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. spalio 22 d. direktyva 2008/94/EB dėl bankroto bylų. [2008] OL, L 283, 4 d.
16. Europos Parlamentas, Nemokumo bylos remiantis ES įmonių teisės nuostatomis 2011 m. lapkričio 15 d. Europos Parlamento rezoliucija su rekomendacijomis Komisijai dėl nemokumo bylų remiantis ES įmonių teisės nuostatomis
17. Rekomendacija dėl Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos 71-osios sesijos2016/2020(INI)

Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr.3K-3-453/2014
2. Lietuvos apeliacinio teismo 2010 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2 - 2036/2010;
3. UAB Eurocom p. BUAB Arcanum, LR Apeliacinis teismas (2011, Nr. 2A1554/2011), UAB Transit card International p. UAB Litrana, LR Apeliacinis teismas (2009, Nr. 2A1502/2009), UAB Tarptautinė statybos korporacija p. BUAB
4. UAB Alginsta p. ŽŪK Ramygalos aruodai, LR Apeliacinis teismas (2011, Nr. 2A743/2011), UAB Vamėsa p. UAB T. L. mėsos perdirbimo įmonė, LR Apeliacinis teismas (2012, Nr. 2A461/2012).
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011m.guugužės 12d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1522/2011
6. NML Capital, Ltd v. Republic of Argentina, 08 U.S. (6978(TPG) (2011).
7. The Law Debenture Trust Corporation Plc .v. Ukraine. High Court of Justice, Queen's Bench division, Commercial Court: (FL-2016-000002)
8. Elliot Associates L.P General Docket No. 2000/QR 192 (Ct.App of Brussels)

Internetiniai puslapiai:

1. What lessons should investors learn from the Argentine and Greek restructurings?; <http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21576391-what-lessons-should-investors-learn-argentine-and-greek-restructurings> (aplankyta 2018.01.20)
2. <https://www.rt.com/business/415976-russia-empire-debt-france/> (aplankyta 2018-05-01)

Nepublikuoti šaltiniai:

1. Pablo M. Ros, The Elliott Acropolis?: An Analysis of Individual Creditor Sovereign Debt Enforcement Mechanisms 22 (May 2011) (unpublished J.D.thesis, Harvard Law School), *available at* <http://www.law.harvard.edu/programs/about/pifs/1m/selectpapers-from-the-seminar-in-international-finance/llm-papers-2010-2011/ros.pdf>.